

TIDSSKRIFT FOR LANDØKONOMI

NR. 3
DECEMBER 2015
201. ÅRGANG

Ansvarshavende redaktør

- * Seniorrådgiver Henning Otte Hansen
Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi,
Københavns Universitet

Redaktion

- * Professor Carsten Daugbjerg
Crawford School of Public Policy
Australien
- * Kontorchef Niels Lindberg Madsen
Landbrug & Fødevarer, Axelborg
- * Professor Peter Nedergaard
Institut for Statsvidenskab
Københavns Universitet
- * Professor Niels Strange
Skov & Landskab
Københavns Universitet
- * Chefkonsulent
Torben Wiborg
LMO
- * Institutleder Henrik Zobbe
Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi,
Københavns Universitet

Oplag

- * 900 stk.

Tryk

Ecograf ApS Højbjerg

Abonnement

- * 550 kr. excl. moms pr. år
- * Medlemmer af Det Kongelige Danske
Landhusholdningsselskab modtager gratis
Tidsskrift for Landøkonomi

Løssalg

150 kr. excl. moms og forsendelse

Udgivere

- * Det Kongelige Danske
Landhusholdningsselskab
c/o Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi
Københavns Universitet
Rolighedsvej 25
1958 Frederiksberg C
Mail: 1769@1769.dk
www.1769.dk
- * Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi
Københavns Universitet
Rolighedsvej 25
1958 Frederiksberg C
Tlf. 35 33 68 00
Fax. 35 33 68 01
Mail: ifro@ifro.ku.dk
www.ifro.ku.dk

Sats & layout

- * Henning Otte Hansen

INDHOLD

Redaktionelt forord:

Mere stabile landbrugs- og fødevaremarkeder? 149

Henning Otte Hansen,

Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet

Artikler:

Hvad sker der (når) hvis renten stiger? 153

Michael Friis Petersen, Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi,
Københavns Universitet

**Økonomiske effekter af Ruslands fødevareboycot på Danmark
og dansk landbrug 167**

Lars-Bo Jacobsen, Kim Martin Lind og Henrik Zobbe,
Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet

Det danske kreditsystem - en konkurrencefordel? 179

Jens-Martin Bramsen, Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi, og
Niels Kenneth Østergaard Scheel, Landbrug & Fødevarer

Vi høster også jord:

Variationer i dansk og norsk kartoffelproduktion 189

Henrik Egelyng og Henning Otte Hansen, Institut for Fødevare- og
Ressourceøkonomi, Københavns Universitet

Konglomerater i agro- og fødevareindustrien - et overstået kapitel? 203

Henning Otte Hansen, Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi,
Københavns Universitet

Landbrugets erfaringer fra kriserne 213

Henning Otte Hansen, Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi,
Københavns Universitet

REDAKTIONELT FORORD

Mere stabile landbrugs- og fødevarerpriser?

I de sidste 7-8 år har de internationale landbrugs- og fødevarermarkeder været ustabile og usikre. Ustabiliteten har især været synlig i form af svingende priser, hvor især landmændene har oplevet store op- og nedture.

Vi har haft to fødevarerkriser, hvor priserne på korn og andre basale landbrugsvarer steg voldsomt i løbet af få måneder. Det viste sig dog at være prisbobler, for priserne faldt relativt hurtigt igen. Vi har også haft handelspolitiske indgreb og embargoer, som har påvirket priserne på landbrugsvarer. Samtidig hermed er prisstøtten reduceret markant i EU's landbrugspolitik i de senere årtier som følge af dels WTO-aftaler, dels et internt pres i EU med henblik på at begrænse omkostningerne til landbrugspolitikken. Endeligt har der gennem de senere år været et stigende pres på de internationale markeder, hvor både små lagre og spekulation har været med til at give turbulens og ustabile priser.

Forbrugerne har også oplevet svingende priser - dog mest kraftigt stigende priser. Ustabile priser på landbrugsprodukter medfører ustabile forbrugerpriser, men prissvingningerne gennem fødevarerkæden har ikke været helt direkte. Man har observeret, at „ pristransmissionen i værdikæden er asymmetrisk, at der er betydelige lags, og at prisstigningerne i de efterfølgende led i værdikæden er for store“. Med andre ord: Forbrugerpriserne stiger og falder anderledes end landmandspriserne, prisfaldene i forbrugerleddet kommer meget langsomt, og forbrugerprisstigningerne er ofte større, end hvad de dyrere landbrugsråvarer kan berettige. Det er et generelt fænomen i EU, at pris-transmissionen i fødevarerkæden er forsinket. Det er dog kendetegnende, at pristransmissionen og prisrelationerne er meget forskellig fra land til land i EU. Både asymmetrien, tids-lags og prisniveauer varierer - mere eller mindre systematisk. På visse områder adskiller Danmark sig imidlertid fra resten af EU.

Ustabile landbrugs- og fødevarerpriser er i mange tilfælde skadelige: Det resulterer i uforudsigelighed, forkerte investeringer, manglende pristilpasning, konkurser, uigennemsigtige markeder m.m. Der har været eksempler på, at store agroindustrielle virksomheder er kommet i økonomisk uføre, fordi de - bevidst eller ubevidst - reelt spekulerede eller ikke havde styr på deres råvarepositioner, når de både købte og solgte varer. Der var også landmænd, som investerede i bygninger og jord i tiltro til, at der nu var vedvarende højere priser på bl.a. korn. Derudover blev der også konstateret stigende avancer på bl.a. brød- og mælkeprodukter, hvilket er en indikation på, at markederne ikke fungerer optimalt, når der er meget svingende priser.

Stabile markeder var netop et af formålene med EUs landbrugspolitik. Ved hjælp af oplagring samt import- og eksportregulering kunne man styre markedet, og det gav relativt stabile

(og også høje) priser til landmændene. Der var en forholdsvis høj grad af forudsigelighed, omend man burde indse, at et system med kunstigt høje priser ikke ville være holdbart på længere sigt.

Man kan godt forvente, at ustabiliteten er kommet for at blive: Presset på de internationale landbrugsmarkeder fortsætter, og mulighederne for igen at indføre markedsordninger med prisstabilisering via oplagring, importafgifter og eksportstøtte er ikke realistiske. Man kan derimod forvente, at EU vil opprioritere forsikringsordninger, hvor de enkelte landmænd - eller grupper af landmænd - selv kan købe prissikringsordninger, men det vil langt fra fjerne ustabiliteten.

Svingede priser er ikke nødvendigvis en ulempe, og det vil ikke altid være fordelagtigt at stabilisere priserne: Ændrede priser kan være et signal fra markedet om, at efterspørgslen er under forandring. Her er det nødvendigt at tilpasse udbuddet til priserne, og her er svingende priser vigtige markedssignaler. Derudover kan svingende priser faktisk være med til at stabilisere landmændenes indkomster: I år med dårlig høst vil priserne typisk være høje, og på den måde vil høje priser modregne virkningerne af en dårlig høst. På samme måde vil en god høst medføre lavere priser, og dermed lægges der en dæmper på indkomststigningen.

Alt i alt betragtes meget ustabile priser normalt dog som skadelige, da de medfører en unødigt usikkerhed og uforudsigelighed i værdikæden, og da de forringer beslutningsgrundlaget og øger risiciene.

Hvad er så løsningen, og hvordan kan man begrænse ustabiliteten? Løsningen er ikke at genindføre de markedsordninger, som EU har haft tidligere. Tiden er løbet fra disse ordninger. Den stigende globalisering og liberalisering, som vi alle nyder gavn af, og som er en vigtig drivkraft i den internationale økonomi, vil forhindre et sådant tilbageslag.

En del af løsningen er en øget konsolidering på landbrugene i de gode år, således at der er en stødpude til at klare de dårlige år. Det er nemmere sagt end gjort, men det bør være en logisk konsekvens af en stigende usikkerhed.

Øget anvendelse af forsikringsordninger, prissikring etc. kan også være en del af løsningen. Disse instrumenter har dog en begrænset anvendelse. De kan ikke omfatte al prisusikkerhed, og de er relativt dyre

Andelsselskaberne kan sikre en prisudjævning over årene, men det forudsætter, at andelshaverne bliver bundet tættere til selskaberne, så de ikke melder sig ud i de år, hvor der er prisbobler på spotmarkedet. Prisudjævning via andelsselskaberne kan også sløre gennemsigtheden på prisfastsættelsen, og det kan skabe en unødigt tvivl om værdien af udjævningen.

En anden væsentlig del af løsningen er, at den finansielle sektor er i stand til at forstå, håndtere og bidrage til at løse ustabiliteten - og det gælder både når priserne er høje og lave. Euforien og lånelysten i 00-erne frem til finanskrisens start i 2008 skal ikke gentage sig, når landbrugets økonomi igen kommer på fode. På tilsvarende måde skal den finansielle sektor heller ikke gå helt i baglås, når der kommer midlertidige prisfald, som svækker landbrugets økonomi. Landbruget vil altid være udsat for betydelige indkomstudsving, og det bør finanssektoren - og måske i endnu højere grad Finanstilsynet - være gearret til at håndtere. Finanssektoren har i de seneste 10-15 år reelt bidraget til yderligere ustabilitet i landbruget, fordi låneviljen har fulgt den kortsigtede konjunkturudvikling.

Måske er prisbobler på markedet for landbrugsejendomme fortid? Måske vil de skærpede krav til finanssektoren forhindre, at man „overbelåner“ landbrug fremover. Måske vil man i fremtiden „kun“ finansiere jordkøb i forhold til produktionsværdien og ikke i forhold til en aktuel handelsværdi?

Uanset hvad, ligger der en stor opgave i fremover at kunne forklare og forudsige markederne for landbrugs- og fødevarer.

Den første artikel er af Michael Friis Petersen og har den lidt kryptiske titel: *Hvad sker der, (når) hvis renten stiger?* Artiklen tager udgangspunkt i, at dansk landbrug gennem mange år har haft stor nytte af variabelt forrentede lån. Besparelsen på landbrugets finansieringsomkostninger har i gennemsnit været i størrelsesordenen 4,7 mia. kr. årligt over perioden fra 2005 til 2014. Sammenholdt med den store gæld i dansk landbrug, betyder den udbredte brug af variabelt forrentede lån dog også, at dansk landbrug – eller danske landmænds formuer – er meget følsom over for rentestigninger. I artiklen illustreres denne følsomhed på basis af sektor- og case-beregninger over seks scenarier for rentestigninger.

Den næste artikel, *Økonomiske effekter af Ruslands fødevarerboycot på Danmark og dansk landbrug*, er skrevet af Lars-Bo Jacobsen, Kim Martin Lind og Henrik Zobbe. Artiklen indeholder et forsøg på en kvantificering af de økonomiske effekter af den russiske importboycot af fødevarer på henholdsvis den danske økonomi og dansk landbrugs økonomi. For Danmark betyder boycotten, at godt 2,9 mia. kr. eksport falder bort. I en verden med tilpasning viser beregninger i en CGE-model, at dette på kort sigt betyder et fald i det danske BNP på 290 mio. kr. og et fald i den danske beskæftigelse på 795 fuldtidsstillinger. På længere sigt vil der ske yderligere tilpasninger. For dansk landbrugs vedkommende rammer dette på et meget uheldigt tidspunkt. Erhvervet står midt i en gældskrise, lavt produktivitetstækningsvækst og ringe indtjening.

Den følgende artikel stiller spørgsmålet: *Det danske kreditsystem - en konkurrencefordel?* Forfatterne er Jens-Martin Bramsen, Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi og Niels Kenneth Østergaard Scheel, Landbrug & Fødevarer. I artiklen konkluderes det, at vi i Danmark har et billigt kreditsystem, hvilket umiddelbart er et gunstigt rammevilkår. Dermed får landbrugssektoren mulighed for at investere i ny teknologi, som kan nedbringe omkostnin-

ger og give en konkurrencefordel – i hvert fald på kort sigt. Det tilføjes dog også, at et billigt og nok især et velvilligt kreditsystem kan have ulemper, som dansk landbrug i disse år mærker konsekvenserne af. En let adgang til lån vil medvirke til en øget kapitalisering, hvor gevinsten blot bliver udbetalt til de landmænd, der sælger og går ud af erhvervet. Desuden kan rigelig likviditet naturligvis også gå ud over kvaliteten af investeringer. Investeringer vil derfor ikke altid bidrage til højere produktivitet og lavere omkostninger.

Den næste artikel har titlen: *Vi høster også jord: Variationer i dansk og norsk kartoffelproduktion*. I artiklen kortlægges situationen for kartoffelproduktion i Norge og Danmark med fokus på jordhøst (indtransport af jord sammen med afgrøder til forarbejdningsindustrien). Dette efterlader specifikt kartoffelerhvervene med en jordaffaldsproblematik, som inden for regelværkets rammer løses på forskellig vis fra virksomhed til virksomhed og fra land til land. Denne variation skaber mulighed for erfaringsudveksling og læring mellem Danmark og Norge.

Den efterfølgende artikel har emnet: *Konglomerater i agro- og fødevarerindustrien - et overstået kapitel?* Konglomerater - virksomheder med meget forskellige forretningsenheder - har været i modvind de seneste årtier. På det seneste har også DLG ændret kurs bort fra konglomerat-tankegangen. Tidligere store konglomerater med relationer til landbrugs- og fødevarerindustrien som f.eks. Superfos, Danisco og ØK har også for længst ændret strategi i retning af opsplitning, fokusering og frasalg. Konglomerater har indbyggede styrker og svagheder, så det er nødvendigt med en individuel vurdering i hvert enkelt tilfælde. Generelt er konglomerater dog lavt prissat, og deres afkast er mindre end sammenlignelige fokuserede virksomheder.

Den sidste artikel har titlen: *Landbrugets erfaringer fra kriserne*. Artiklen tager udgangspunkt i, at dansk landbrug har været gennem mange kriser i det seneste årti: Fødevarerkrise, finanskriser, økonomisk krise, politiske kriser m.m. Landbruget har haft sine egne økonomiske kriser - skabt af de øvrige internationale kriser, men også i et vist omfang skabt af andre forhold. Kriser udvikler sig forskelligt. I visse tilfælde vil landmænd opleve, at markerne og priserne vil svinge meget – men de vil hele tiden søge mod en ligevægt. Der er således grænser for, hvor langt økonomien kan bevæge sig ud af ligevægt, før markedskræfterne vil sætte ind og bringe økonomien tilbage mod ligevægt. Kriser vil ikke ændre på de langsigtede økonomiske krav til landbruget: Landmændene skal øge produktiviteten og være i stand til at producere med et faldende bytteforhold. Krisebekæmpelse besværliggøres desuden af, at der er indbyggede paradokser mellem kort- og langsigtede tiltag.

God læselyst.

Ph.D., cand. agro. & merc. Henning Otte Hansen (ansvarshavende redaktør)
Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet